Ett hållbart och solidariskt dukat altarbord

Torrid Bengtsson
Per Håkansson

Ett hållbart och solidariskt dukat altarbord

Ett hållbart och solidariskt dukat altarbord

Torrid Bengtsson
Per Håkansson

Svenska kyrkan

© 2026 Fotograf och författare

Materialet är utgivet med stöd av Färdplan för klimatet, Svenska kyrkan

Text: Per Håkansson och Torrid Bengtsson

Henrik Holmqvist (*En inblick i altarblommornas historia och teologi*)

Foto: Per Håkansson, om inget annat anges

Grafisk form: TRUMPH AB

Typsnitt: Adobe Garamond Pro

Innehåll

Inledning 1

En inblick i altarblommornas historia och teologi 3

Nattvarden och altaret – Ett solidariskt och hållbart måltidsbord 9

Vin, oblater och ljus 12

Snittblommor – ett tackoffer till Gud? 17

Importerade snittblommor – En mörk baksida 19

Att skapa blomsterarrangemang 23

Årets olika tider – Blommor i säsong 25

Att odla sina egna altarblommor – En hållbar rörelse inom svenska kyrkan 41

Blomsterbönder 65

Snittblomsodlare i Sverige 68

Miljömärkning av importerade snittblommor 69

Tips på perenner och annueller för församlingarna att odla 71

Förord

I en tid då klimatkrisen kallar oss till omvändelse och handling, blir varje hållbart val en del av vårt vittnesbörd. Svenska kyrkans arbete för klimatet uppmanar till medvetenhet: att tron också får ta sig uttryck i våra inköp, våra odlingar och våra gemensamma prioriteringar. Och altarblommorna, som är mer än dekorationer får bli symboler för vår kärlek till skapelsen och vår vilja att leva i omsorg om allt levande.

Den här boken vill påminna om att altarets dukning aldrig enbart är en fråga om estetik, utan om också teologi och livshållning. Som kyrka utmanas vi att leva som vi lär. Det gäller också det som står på altaret. Genom boken får vi följa församlingar runt om i landet som med stor kreativitet, glädje och respekt för skapelsen söker nya vägar. Här finns berättelser om egenodlade altarbuketter, om växthus i snölandskap, om frivilliga som vårdar perennrabatter, om torkade blommor i vintertid och om kyrkor som valt att låta hållbarhet bli en självklar del av sitt liturgiska liv. Det är röster fyllda av hopp, handlingskraft och kärlek till både kyrkan och skapelsen.

Det solidariskt dukade altarbordet är inte ett ideal långt borta – det växer i händerna på dem som årstid för årstid odlar, bär, skapar och delar. När blommor odlas med omsorg, ljus tillverkas utan att skada och brödet och vinet bär spår av rättvisa – då blir altarets dukning en förkunnelse. Det är hoppfullt att se hur tron tar gestalt i handlingar som vårdar livet, inte förbrukar det.

Jag hoppas att denna bok ska kunna utmana, fördjupa, förnya och inspirera till altaren där solidariteten inte bara sägs, utan syns. Där varje blomma, under varje säsong, bär berättelsen om en kyrka som vill leva det hon tror: i omsorg om allt liv, delande i kärlek och hopp om en hållbar värld.

Ulrica Fritzson

Biskop i Skara stift

Inledning

I församlingen dukas varje vecka altarbordet med bröd och vin och smyckas med blommor och ljus. Allt vi placerar på altarbordet har en relation till skapelsen. Brödet och vinet finns där som ett uttryck för Kristi närvaro i allt levande. Blommorna och ljusen får symbolisera det vackra och sköna i tillvaron. Blommor, ljus, bröd och vin berättar om ett möte mellan himmel och jord. På altarbordet möts det gudomliga och det mänskliga. I måltidsgemenskapen kring altarbordet gestaltar vi hur världen borde vara – ett bröd och en mänsklighet – i respekt för allt levande.

Blommorna som vi placerar på altaret bör knyta an till det som nattvarden vill förmedla till oss, att vi skall visa solidaritet och omsorg om allt liv i skapelsen, att vi med naturen får glädja oss över tillvarons skönhet, att livet är en Guds gåva.

Klimat- och hållbarhetsfrågor är en av våra tids stora utmaningar, vilket återspeglas i Svenska kyrkans färdplan för klimatet och i kyrkans systematiska miljöarbete, såsom miljödiplomeringen. I allt som kyrkan inhandlar bör det vara tydligt att vi tar vårt ansvar i skapelsen på största allvar. På samma sätt som orden och handlingarna i våra gudstjänster och mässor vill hjälpa oss att se och förstå vårt ansvar i mötet med andra människor och övrigt liv i skapelsen, kan vi genom våra inköp vara solidariska med våra medmänniskor och allt liv i skapelsen.

I denna skrift kommer vi att fördjupa oss i altarblommor och deras roll i gudstjänsten. Genom exempel från församlingar, spridda över hela landet, kommer vi att visa på en hållbar rörelse inom Svenska kyrkan – att odla sina egna altarblommor.

Det finns idag inom församlingarna ett växande intresse av att själv tillverka pappersblommor och placera dem på altaret. Hur man gör dessa pappersblommor är något vi inte tar upp i detta material.

En inblick i altarblommornas historia och teologi

Henrik Holmqvist, komminister, Simrishamns församling.

Något om altarblommornas historia och teologi

Altarblommorna nämns förvånansvärt kortfattat, om alls, i det mesta som skrivits om gudstjänst på senare år. Seden med altarblommor kom till Svenska kyrkan under 1900-talets första decennier, men blev inte allmänt förekommande förrän under den andra halvan av det förra århundradet.

Efter att Sverige, med Oloph Bexells ord, länge varit närmast en tysk kyrkoprovins, började unga präster och studenter i början av 1900-talet att orientera sig mot Storbritannien och den kyrkliga, och inte minst liturgiska, förnyelserörelse som fanns inom den Anglikanska kyrkan, den s.k. Oxfordrörelsen. Det innebar också att nattvard oftare och mer regelbundet började firas i Svenska kyrkans församlingar, om än från en låg nivå. Detta kan vara en viktig nyckel för att förstå altarblommornas intåg i den Svenska kyrkans gudstjänster.

Det går att se två huvudfåror i tänkandet kring blommornas plats på altaret vid mäss- och gudstjänstfirande.

Den första handlar om olika varianter av det estetiska temat. Blommor är vackra och gör därmed kyrkorummet och liturgin vackrare.

Den andra fåran är vilken teologisk tolkning dessa vackra blommor ges.

Estetiken

Kyrkan är ofta och på många sätt en spegel av sin samtid och det gäller sannolikt också seden med blommor på altaret. Under senare delen av 1800-talet började det bli vanligt med blomsterodlingar och handelsträdgårdar. I samband med den ökade tillgången på snittblommor började man, framför allt inom de mer välbärgade kretsarna i städerna, smycka hem, salonger och offentliga miljöer med blomsterarrangemang. Kyrkan följde denna trend. Tidigare fanns en tradition att smycka kyrkor med blommor och grönt vid de större högtiderna, särskilt pingst och midsommar när tillgången var som störst.

Denna samhälleliga trend mötte den liturgiska förnyelserörelsen. Där lyftes de liturgiska färgerna fram och många började så småningom att matcha blommorna efter kyrkoårets färger. Ärkebiskoparna Nathan Söderblom och Yngve Brilioth hade stor betydelse. De uppmuntrade församlingarna att använda blommor, musik och konst för att göra gudstjänsten mer levande och tilltalande. Blommorna på altaret blev en del av strävan efter skönhet och symbolrikedom i gudstjänsten och kunde, liksom musik och konst, förmedla något viktigt om Gud som ord inte förmår.

Etiken

Hittills har ganska få församlingar odlat sina egna blommor. Oftast har de inhandlats i den lokala blomsteraffären utan att några etiska krav eller frågor ställts.

Men ett inköp är inte något obetydligt.

De snittblommor som säljs i Sverige är till mycket stor del importerade från länder i Afrika och Latinamerika. Där odlas blommorna ofta på plantager där arbetsförhållanden och miljöhänsyn ligger långt under de krav som skulle ha ställts på en odling i Europa. Hela hanteringen förutsätter dessutom billig flygtransport till köpare i Europa och Nordamerika och har alltså bara varit möjlig under de senaste decennierna.

Att köpa något är att sponsra dess produktionsätt, och dem som plockar hem vinsten i slutändan, och innebär i värsta fall att delta i utnyttjandet av arbetare och miljö. För en kristen församling måste det vara självklart att älska sin nästa som sig själv, även om nästan i fråga är långt borta på en blomsterplantage.

Att inhandla något kan också ses som att rösta i ett ständigt pågående val. Att köpa snittblommor, eller något annat, som framställts på ett orättfärdigt sätt innebär att rösta för att detta orättfärdiga system skall fortsätta. Att rösta nej, alltså att inte köpa något som framställts på ett orättfärdigt sätt, innebär att detta produktionssätt kommer att upphöra, om tillräckligt många röstar nej genom att inte köpa dess produkter. Det kan i detta fall också innebära att någon får lägga ner lite mer tid för att hitta blommor som odlats lokalt eller åtminstone framställts på ett etiskt godtagbart sätt, där varken människor eller natur far illa. Givetvis kan det också betyda att odla blommorna själv.

Att visa kärlek i handling är ett utflöde av Guds egen kärlek. När någon blivit berörd av Guds kärlek går det utflödet inte att hindra. På det följer handlingar som, ofta i sin enkelhet, blir en lovsång till Gud. Att sträva efter att göra det rätta skänker dessutom stor glädje och en djup känsla av mening.

Teologin

Teologi är reflektion över praxis, dvs något vi gör. Denna insikt formulerade den peruanske teologen Gustavo Gutiérrez i slutet av 1960-talet. Detta gäller i hög grad vårt nutida bruk av blommor på altaret. Som visats fick denna sed sin spridning under det tidiga 1900-talet som en del i en bredare trend i samhället, där blommor började ta plats på flera ställen. När blommorna var ett faktum även i kyrkans värld uppkom behovet att teologiskt motivera varför det står blommor på altaret.

I det tidiga 1900-talets liturgiska förnyelserörelse placerades blommor på altaret för att i första hand förstärka eukaristin som en måltidsgemenskap. Inom rörelsen var altarblommor tillsammans med ljus, altarduk och de liturgiska färgerna inte bara dekorationer, utan gestaltade en liturgisk atmosfär som förstärkte gudstjänsten som måltidsgemenskap.

Här görs också en teologisk och symbolisk koppling mellan hemmets måltid och nattvardens måltid. Den vardagliga måltidsgemenskapen sågs som en naturlig parallell till eukaristin. De hämtade därför bildspråk från hemmets måltid, mat som delas, gemenskapen runt bordet, en värd, Kristus, som bjuder in. En viktig skrift i detta sammanhang var Yngve Brilioths studie

Nattvarden i evangeliskt gudstjänstliv, som utkom 1926. Där formulerade Brilioth en nattvardsteologi där eukaristin vävs samman med tacksägelse, gemenskap och måltid, en teologi som gjorde det naturligt att betona altarets bordskaraktär. Inom rörelsen lyfts även den tidiga kyrkans praxis fram, där eukaristin beskrivs mer som en vanlig måltid. Altarblommorna kunde därmed bidra till att ge altaret en bordskaraktär, ungefär som vi dukar ett vackert bord till hemmets festmåltid.

Att se altarblommorna som offer har också blivit en vanlig tanke, genom bland andra Carl Henrik Martling, som skrivit flera böcker om liturgi och gudstjänstliv. Denna tanke förutsätter enligt Martling snittblommor på altaret. De anses symbolisera Kristus offer på korset och måste därför, liksom Jesus, ge sitt liv.

Samtidigt som det blev allt vanligare med altarblommor i kyrkan fanns också motstånd, som alltid när något förändras. Ännu 1945 kunde en handbok för kyrkans vaktmästare säga att blommor gärna kunde finnas i kyrkan, men med fördel ställas på golvet. ”En förtjusande plats för blommor är på golvet. De växa ju i regel också på marken. Ställ mycket blommor på golvet! … Men vi hava enligt god kyrklig ordning icke blommorna på altaret.” Denna handboks författare var kyrkvaktmästaren Gunnar Johnsson och kyrkoherden i Osby, fader Gunnar Rosendahl.

Traditionen med altarblommor i Svenska kyrkan är alltså relativt ny och kom inte utan motstånd. Dessutom verkar det som att tankar om vad altarblommorna kan betyda inte är särskilt spridda. Som Marianne Leckström konstaterat i en undersökning svarar de flesta av de tillfrågade församlingarna att blommorna finns där ”… för att det skall vara så.” Traditionen ser ut att styra utan att vara helt klarlagd varken historiskt eller nutida. Drygt 80 % av de tillfrågade använder sig av den årliga utgåvan av *Dagboken med kyrkoalmanacka* på något sätt.” De olika kyrkoalmanackorna har alltså fått en mycket stark ställning, trots att det som står där inte är någon officiell hållning från Svenska kyrkan, utan enbart rekommendationer eller synpunkter från någon, oklart vem. Det står alltså i praktiken varje församling fritt att välja vilka och hur många blommor som skall pryda altaret, eller att helt välja bort blommor på altaret. Att fira gudstjänst, med eller utan nattvard, kan göras oavsett blommor på altaret.

Det är dessutom nödvändigt att teologin inte motsäger eller motarbetar etiken. Då måste teologin omarbetas och förbättras, för Guds och skapelsens skull. Som Heidi Jokinen och Anni Maria Laato påpekat: ”Eftersom blommor intar en synlig plats i kyrkorum och gudstjänster … är det i teologiskt hänseende viktigt att tolkningen överensstämmer med kyrkans tro, som uttrycks i trosbekännelserna.”

Som nämnts menar många, med bland andra C. H. Martling, att altarblommorna utgör symboler för Kristus offer på korset. Därför måste det vara snittblommor på altaret. Den tanken kan diskuteras. Den kristna teologins huvudfåra brukar hävda att efter Kristus offer på Golgata behövs inga fler offer. Tydligare symboler för Kristus offer finns redan i de flesta kyrkor i form av till exempel krucifix. Altarblommorna tillför i detta hänseende inget som inte redan finns och tanken på altarblommor som offersymboler kan knappast betraktas som intuitivt självklar för särskilt många.

En slutsats av detta blir att det är teologiskt fullt möjligt att ha blommor i kruka på altaret. Blommorna är lika vackra och krukorna kan göras lika estetiskt tilltalande som vaser. Att sätta

Kungsängslilja

sådana blommor på altaret skulle kunna tolkas som en hyllning till den Gud som låter livet fortsätta. En sådan altarblomma kan, liksom allt levande på vår jord, leva och frodas under lång tid, om den sköts om på rätt sätt. Tanken på människan som livets och planetens förvaltare kan på detta sätt lyftas fram och ställas bredvid brödet och vinet, som givetvis också skall vara producerat på ett etiskt och miljömässigt hållbart sätt.

En annan slutsats är att årstidernas växlingar mycket väl kan få göra avtryck på församlingens altare. Att exempelvis under vintertid använda torkade blommor eller grenar, med eller utan skott, är en möjlighet. Kort sagt, både teologiskt och historiskt sett är friheten stor och kreativiteten kan få flöda!

Framtiden

Det finns alltså flera sätt att tänka kring blommorna på altaret och inget av dem är normerande. Inte heller är det en särskilt gammal tradition, åtminstone inte i sin nuvarande form. Frågan blir då hur vi tänker teologiskt inför framtiden. Vilka värden och vilken teologi vill vi lyfta fram idag och i den framtid som vi hoppas skall komma? Att våga tänka nytt och hoppfullt är centralt i kristen tro. Som biskoparna skriver i *Ett biskopsbrev om klimatet*: ”Som kristna är vi bärare av en tradition som kräver att vi i varje tid strävar efter att förstå nuet och se framåt. Vi är ett hoppets folk. Kristus har uppstått från döden och sprängt tidens gränser. Gud är en levande Gud.”

När vi försöker förstå nuet och se framåt finns inspiration att hämta från många håll. Låt oss ta två exempel, dels från Paulus, dels från Lutherska världsförbundet, vars *Nairobi Statement On Worship And Culture* från 1996 hävdar att kristet gudstjänstliv förhåller sig till den omgivande kulturen på åtminstone fyra sätt.

För det första finns en tidlös kärna som står över kulturen. Men för det andra är kristen gudstjänst också kontextuell, det vill säga att den måste uttryckas och kunna variera utifrån lokala förutsättningar. För det tredje finns i en kristen gudstjänst en aspekt av motstånd, där det som i varje given kultur står emot evangeliet utmanas. För det fjärde är en gudstjänst ”cross-cultural”, vilket innebär att den kan tala till olika lokala kulturer.

“Contextualization of Christian faith and worship necessarily involves challenging of all types of oppression and social injustice wherever they exist in earthly cultures.” Detta är formulerat i dokumentets paragraf 4.1. och ligger helt i linje med tanken att altarblommorna inte får bidra till att människor eller natur utnyttjas.

I 1 Korinthierbrevet 11–12 skräder Paulus inte orden mot de i församlingen som har det gott ställt och som under måltiden äter och dricker, medan de fattiga blir utan. Detta trots att kyrkan är en enda kropp. ”Bryr ni er inte om att det är Guds församling? Skall de som inte har något behöva skämmas?” frågar Paulus retoriskt. Rättviseaspekten finns alltså med i kristen nattvardsteologi från allra första början.

I biskopsbrevet *Fira nattvard* betonar biskoparna i samma anda att brödet inte bara delas mellan dem som är i kyrkorummet just när mässan firas, utan också ”… med människor över hela jorden. Om vi delar nattvardens bröd måste vi också dela det dagliga brödet. Varje gång vi firar nattvard låter vi därför en motröst höras mot att göra skillnad på människor och att ställa grupper mot varandra.”

Så hur skall vi agera? Nu har vi kunskapen om att långväga snittblommor riskerar att göra våra gudstjänster delaktiga i det förtryck och den sociala orättvisa som Lutherska världsförbundet hävdar att en kristen gudstjänst med nödvändighet måste utmana. Med kunskap följer ansvar. Kan vi med trovärdighet tala om Guds rike i predikan och be för värdens rättvisa och fred i förbönen om vi samtidigt bortser från hur det som står på altaret framställts, transporterats och till slut hamnat just där? Ytterst handlar det om all vår konsumtion och hela vår västerländska livsstil. Vi måste se att allt detta hänger ihop och påverkar både människor och natur och allas vår framtid. Det handlar om kyrkans trovärdighet och om världens liv.

”Så länge det klibbar nöd och tårar vid aprikoserna,
kaffet och apelsinerna som vi serverar,
ligger vi djupt under en människovärdig levnadsstandard.”

Elin Wägner, ur *Pennskaftet*, 1910

Inspiration

- Nils-Arvid Bringéus, *Den kyrkliga seden*, Carlssons 2005.
- Oloph Bexell, *Oxfordrörelsens inflytande i Sverige*, 2006. https://tinyurl.com/zrasppkj
- *Ett biskopsbrev om klimatet*, Svenska kyrkans biskopar, 2019. https://tinyurl.com/y2x-dazrn
- *Fira nattvard*, Brev från biskoparna till Svenska kyrkans präster och församlingar, 2020. https://tinyurl.com/34xe2czj
- Heidi Jokinen och Anni Maria Laato, *Synliga men förbisedda – perspektiv på altarblom-mornas teologi och praxis*, Åbo akademi, 2020. https://tinyurl.com/4jbk3jv4
- Carl Henrik Martling, *Kyrkans år och dagar*, Verbum 1993.
- *Nairobi Statement on Worship and Culture*, Lutherska världsförbundet. https://tinyurl.com/yu8rs3xc
- https://tinyurl.com/39drpzpr
- https://tinyurl.com/4eutamah

Nattvarden och altaret – Ett solidariskt och hållbart måltidsbord

Altaret och måltidsgemenskapen är på många sätt en mötesplats mellan Gud och hela skapelsen. Därför är det viktigt att altarets dukning uttrycker en omsorg om allt liv. Detta gäller allt vi placerar på altaret såsom blommor, ljus, oblater, vin och textilier.

När Jesus vid sista måltiden före korsfästelsen, bryter ett bröd och ger åt sina lärjungar och säger: ”detta är min kropp”, får detta bröd ett nytt och oanat innehåll. Kristus själv, hans död och uppståndelse, är tecknet på att skapelsens villkor kan förändras.

När vi bryter brödet i mässan och delar vin och bröd med varandra, är detta ett ögonblick av Kairos, den tid då Guds rike får ta plats mitt ibland oss. Ögonblicket av Kairos handlar om en ny verklighet i Kristus, om hela skapelsens upprättelse. Så som vi bryter brödet i mässan – alla får, ingen blir utan – har vi att bryta brödet i vår vardag.

Nattvarden är en måltid som pekar framåt och vill gestalta en vision om nya himlar och en ny jord som kommer oss till mötes, ett samhälle där brödet delas till alla, ingen blir utan. Ett samhälle där fiendskapen mellan människan och naturen är bruten. Ett långsiktigt hållbart samhälle.

Brödet och vinet i nattvarden talar till oss om *liv som skänks oss*, om *samhörighet* och *beroende*, tre grundläggande relationer som vi människor har till skapelsen. Brödet och vinet tar vi emot som ett uttryck för vår tillit till Gud. I nattvarden får vi finna vila och hämta ny kraft. Här blir vi delaktiga med Kristus, som är allt i alla, en delaktighet som omspänner allt.

I nattvardens måltid kommer allt det av liv som vi är beroende av, oss till mötes: människor och deras arbeten, vetestrån, vatten, luft, gräs, blommor, fåglar, jord och himmel.

I nattvarden tar vi emot Brödet – Skapelsen – Livet – Kristus. Hela skapelsen kommer oss här till mötes.

I varje bit bröd
jag tar i min mun
finns alla människor
hela himlen,
hela jorden
och alla stjärnor

Göran Sonnevi

I nattvarden berättas att Jesus tog – bröt – delade.

Här finns urmönstret för vårt liv. Vi tar emot livet som en gåva. Det är i det brutna som livet växer och det är i delandet som vi möter Kristus.

Kristi närvaro i nattvardens bröd och vin framhåller att allt hänger samman och att jag är en del i denna helhet.

Nattvardens måltid och gemenskap är ett liturgiskt uttryck för hela skapelsens upprättelse, just därför att i Kristus är livets helhet återupprättat.

Utifrån denna läsning av nattvarden kan vi säga ett par saker om vår relation till skapelsen.

Gud är närvarande i sitt skapelseverk. Skapelsen är något levande som har en egen relation till Gud. Livet i skapelsen blir något vi måste behandla med kärlek, respekt och vördnad.

Vi tackar dig Gud
för din gränslösa kärlek
för din hudlösa närhet
i bröd och vin.
Låt gemenskapen med dig
fördjupa vår kärlek
så att vi kan leva i bön
och solidaritet med varandra
och allt levande.

Per Håkansson

Inom den liturgiska förnyelserörelsen i början av 1900-talet ville man göra nattvarden mer begriplig och närvarande och lyfte då fram nattvarden som en måltidsgemenskap som var den tidiga kyrkans praxis. För att tydliggöra detta hämtade man sitt bildspråk från hemmets måltid, delande av bröd och vin samt gemenskapen runt bordet. Inom förnyelserörelsen framhöll man att dukningen och altarets utsmyckning med blommor kunde bidra till att förstärka nattvarden som en måltidsgemenskap. Inom förnyelserörelsen fick kyrkoårets olika liturgiska färger ett uppsving. Här fick blommorna ännu en betydelse – att med sina färger och former lyfta fram kyrkoårets olika högtider och liturgiska färger.

Gud
jag ber om mod
att leva på gränsen
där jag förlorar tryggheten
i det välbekanta
för att omfamnas av det nya
att mitt liv rymmer
mer än alla världar.

Per Håkansson

Vin, oblater och ljus

Bröd och vin

Dop och nattvard är sakrament inom Svenska kyrkan. I dessa heliga handlingar förenas Guds ord med något konkret som vatten i dopet och brödet och vinet i nattvarden.

Brödet och vinet symboliserar Kristi kropp och blod. I nattvarden tackar och ber vi med orden ”ett enda bröd och en enda mänsklighet”. I denna gemensamma och sköra värld där allt och alla hör samman, sänder mässan ut oss i rättvisans och hoppets tjänst. Brödet som delas i mässan – alla får, ingen blir utan – uppmanar till att på samma sätt dela brödet i vår vardag.

Det blir självklart för oss att mässans bröd och vin skall vara producerade på ett hållbart sätt.

Oblater

Ekologiska och glutenfria oblater kan numera beställas från alla de stora leverantörerna. Skånes stadsmissions Oblatbageri var den första tillverkaren i Sverige att framställa ekologiska och glutenfria oblater – Ekoblat. Tillverkningen startade i samband med Världens fest i Malmö 2012. Sedan följde de andra tillverkarna efter.

Vin

Det finns ett stort utbud av lättviner i Systembolagets butiker som har en ekologisk eller Fairtrade certifiering. Det finns också några starkviner som har en ekologisk certifiering. Om det går åt en mindre mängd vin vid mässan, kan man köpa små flaskor av i synnerhet lättvin som har kortare hållbarhet.

Sedan lång tid tillbaka har många församlingar efterfrågat ett ekologiskt avalkoholiserat vin. På Systembolaget och hos Sackeus finnes ett alkoholfritt vin som är Fairtrade certifierat. Certifieringen säkerställer goda arbetsvillkor och socialt ansvar i odling och produktion. I odlingen används endast begränsade mängder bekämpningsmedel och konstgödning. Drycken säljs i burkar om 250 ml, en förpackning som har lägre klimatavtryck i tillverkningen än en traditionell glasflaska och som kan återvinnas/pantas. Många församlingar använder Krav- och Fairtrade-märkt druvjuice som kan köpas i dagligvaruhandeln.

Ljus

I Svenska kyrkan har stearinljus en viktig symbolisk betydelse. De är en symbol för Guds närvaro. I varje gudstjänst används ljus, till exempel altarljus, dopljus, påskljus, adventsljus eller förbönsljus. De ljus som tänds i ljusbärarna runt om i våra kyrkor och som får brinna vidare blir en förlängning av bönen och en symbol för omsorg och solidaritet.

I kyrkor och församlingshem används stora mängder ljus, både kronljus och värmeljus.

Ljusen bör vara tillverkade av 100 % stearin där stearinet framför allt är baserat på animaliska fetter. Det innebär att inga vegetabiliska fetter såsom palmolja, finns i ljusen. Undantag kan förekomma i värmeljus av stearin där bland annat olivolja används i stället för palmolja. Miljömärkningar såsom Svanen är en bra indikator på både lägre klimatavtryck, hög produktkvalitet, ingen palmolja och minskade föroreningar i luften när ljuset brinner.

Köp Svanenmärkta ljus från något av Svenska kyrkans ramavtal. Det är det enklaste sättet att vara säker på att ditt ljusinköp är hållbart. Vill du köpa från någon lokal producent så ställ frågor om innehållet.

Du som är anställd inom Svenska kyrkan kan läsa mer på vårt intranät om ramavtal och ta del av mer information om Ljus.

Fem vanliga typer av ljusvax:

- Stearin görs av fettsyror som antingen är animaliska eller vegetabiliska. De animaliska tillverkas oftast av restprodukter från köttindustrin. Om stearinet är vegetabiliskt kommer det vanligtvis från palmolja. Stearinet har en hög smältpunkt och brinner bra.
- Palmolja är en vanlig ingrediens inom ljusvaxer. Denna råvara utvinns från oljepalmen som ofta planteras där regnskog skövlats, vilket leder till förlust av biologisk mångfald och påverkar klimatet negativt. Palmolja i produkter bör undvikas. Svanenmärkta ljus innehåller inte palmolja.
- Sojavax kommer från sojabönan och är vegetabilisk. Sojaproduktionen har liksom palmoljan problematik i och med avverkning av regnskog och följderna av den.
- Paraffin kommer från råolja, ett fossilt bränsle. Detta vax är således inte förnybart och bör undvikas.
- Bivax kommer från biodlingar och betraktas därför som relativt förnybart. Ofta är detta alternativ dyrare, men kan i stället ha längre brinntid än andra vaxer.

Altarblommornas roll – Mer än en blomma

Att placera blommor på altaret är en tradition inom Svenska kyrkan sedan mitten av 1900-talet.

Blommorna på altaret kan få uttrycka olika saker.

- Att placera blommor på altaret blir en tyst lovsång till Skaparen och blommorna påminner församlingen om att allt liv är en Guds gåva, och att vi har ansvar för att vårda och vörda Moder Jord.
- Blommorna fungerar som ett visuellt uttryck för tacksamhet och hyllning till Skaparen.
- Altarblommorna är en bild eller symbol för liv, skönhet och förgänglighet.
- Att smycka altaret med blommor uttrycker en respekt, vördnad och glädje över Guds närvaro i allt.
- Blommornas närvaro förstärker nattvarden som en måltidsgemenskap.

”Altarbordet är ju på ett sätt blickfånget i kyrkorummet
och då tycker jag att det är fint att blommorna som vi
placerar på altaret har vuxit här, framodlade med kärlek.”

Annica Larsson från Tegneby församling på Orust

Växthus, Sunne församling

Snittblommor – ett tackoffer till Gud?

Det finns en hållning inom Svenska kyrkan att altarblommorna skulle symbolisera ett tackoffer till Gud.

Om vi närmar oss Jesusgestalten och försöker förstå detta med att Jesus offrade sig, kan vi se att det var av kärlek till sina medmänniskor och omsorg om allt liv, som var en ledstjärna för Jesus engagemang för sina medmänniskor. Hos honom fanns en inre drivkraft och önskan om att befria och upprätta de människor han mötte, och vars liv på olika sätt var nedtryckta och trasiga. Det var av kärlek till livet och omsorg om den lilla människan, som gjorde att han tog ställning mot alla former av maktutövande, vilket förminskade människor eller delade upp mänskligheten i vi och de andra. Hans ställningstagande blev ett hot mot makthavarna som beslutade att döda honom.

Jesus gav sitt liv, offrade sig, älskade sina medmänniskor in i döden och genom döden - ett utgivande liv till efterföljelse: ”Så älskade Gud världen”.

Om inte vetekornet faller i jorden och dör så att nytt liv kan spira, kommer det att förbli ett ensamt korn.

De snittblommor vi köper i en vanlig blomsteraffär är oftast producerade på ett sådant sätt att det är till skada för både människor och natur. Det kan ses som motstridigt att dessa blommor har rollen som ”tackoffer” till Gud. Jesu offer var hans eget frivilliga ställningstagande för sina medmänniskor medan snittblommor tvingas att placeras på altaret.

De som drabbas i denna blomsterproduktion är jorden, vattnet, mikroorganismer, djur, växter och alla de människor som tvingas arbeta i en arbetsmiljö som ofta är skadlig. Dessa inköpta snittblommor bär med sig en berättelse om utnyttjande av både natur och människor.

Hållbara altarblommor

Många församlingar och pastorat avstår idag från att köpa blommor till altaret i närmsta blomsteraffär och söker efter hållbara alternativ. I de flesta fall kommer snittblommorna vi köper i vanliga affärer från enorma blomsterplantager i Kenya, Tanzania och Colombia samt Nederländerna. De som arbetar med blomsterproduktionen i dessa plantager lever många gånger under orättvisa arbetsförhållanden och hanterar kemikalier som är skadliga för både människor och natur.

Utifrån den hållning av respekt och vördnad inför varandra och livet i skapelsen, som nattvarden ger uttryck för, har vi att välja blommor som är odlade utan konstgödning, bekämpningsmedel och flygtransporter.

Låt blommorna på altaret vara ett uttryck för vår omsorg om allt liv i skapelsen, att vi med naturen får glädja oss över tillvarons skönhet, att livet är en Guds gåva. När vi därför väljer blommor att sätta på altaret bör de vara producerade på ett hållbart sätt.

Om det inte finns tillgång till hållbara snittblommor kan man avstå från dem och i stället använda hållbara blommor/lökar i kruka, torkade blommor eller pappersblommor. En annan möjlighet är att helt avstå från blommor och låta enbart textilier och ljus smycka altaret.

Ta in naturen:

- Odla era egna blommor i församlingen.
- Ta hjälp av församlingsmedlemmar som har egna trädgårdar.
- Ni kan även plocka vilda blommor eller ta in grenar från buskar och träd. Ta kontakt med er närmsta blomsterbonde eller handelsträdgård som odlar giftfritt eller blomsteraffär som har ekologiska blommor.
- Smycka med torkade blommor.

Importerade snittblommor – En mörk baksida

Sverige importerar stora mängder snittblommor. Siffror från 2021 visade att branschen omsätter över 900 miljoner kronor per år. Majoriteten av alla blommor produceras i Afrika, Latinamerika och Nederländerna. Dessa blommor exporteras över hela världen. Den kemiskt framdrivna blomman är en industriprodukt som skadar vår miljö och hälsan hos de som jobbar inom denna blomsterproduktion.

Dålig arbetsmiljö

Arbetsförhållanden inom de flesta blomsterplantager är i många fall urusla med låga löner, ständig övertid, otrygg anställning och inte minst med påverkan av miljögifter. Blomsterodlingarna sysselsätter många människor. I Kenya arbetar cirka 2 miljoner människor inom blomsterproduktionen. Det är en sysselsättning som skapar problem och snittblomsodlingen är en smutsig industri.

Vatten som förorenas

Det används väldigt mycket vatten för att odla den importerade snittblomman. Vatten som lokalbefolkningen själv behöver för att producera sin egen mat. Gifterna som används tränger ner i grundvattnet och in i människors kroppar. Grundvattennivån sjunker som en följd av den intensiva bevattning som krävs för att odla blommorna, vilket skapar oerhörda problem för jordbruken runt blomsterplantagerna.

Sedan 70-talet har grundvattnet i de holländska odlingsregionerna utdömts som olämpligt för dricksvatten. Det beräknas förbli otjänligt i flera generationer.

Bekämpningsmedel till skada för både människor och natur

För att effektivt massproducera blommor i stor skala, använder man vatten, konstgödning och bekämpningsmedel i stora mängder. Studier som har gjorts på snittblommors miljöpåverkan visar att den största påverkan kommer från gödsel och kemiska bekämpningsmedel, uppvärmning av växthus med fossila bränslen och transporter. Snittblommor omfattas inte av samma lagstadgade kontroller som alla de ätbara jordbruksprodukter som importeras till EU. Det innebär att de flesta snittblommor och andra plantor innehåller mycket mer bekämpningsmedel än de ätbara jordbruksprodukter vi importerar.

En belgisk studie från 2016 visade på höga halter av bekämpningsmedel i snittblommor. Studien omfattade analyser av gerbera, rosor och krysantemum. Det hittades 107 olika aktiva ämnen i dessa blommor. För florister som hanterar blommorna finns hälsorisker i synnerhet vid direktkontakt utan skydd såsom bomullshandskar. Detta visar att importerade snittblommor har en mörk baksida med stor användning av kemikalier som påverkar både odlare, florister, konsumenter och vår miljö.

Djuren drabbas också. Insekter i odlingarnas närhet får i sig mängder av bekämpningsmedel och det blir en stor negativ påverkan på den lokala biologiska mångfalden.

Referenser:

- Är det mer miljömässigt hållbart att köpa snittblommor odlade i Sverige än importerade? https://tinyurl.com/76tuh7m6
- Snittblommors miljöpåverkan – Rikare trädgård. https://tinyurl.com/ycyuxzrd
- Snittblommor är vackra – men också fulla av bekämpningsmedel – Supermiljöbloggen. https://tinyurl.com/3x2hcbxa
- Pesticide Residues on Three Cut Flower Species and Potential Exposure of Florists in Belgium – PMC. https://tinyurl.com/y6drmfdm
- Stor miljöbelastning för blombuketter – Natursidan. https://tinyurl.com/39drpzpr
- Kandidatuppsats V2022. https://tinyurl.com/4eu3rs22
- Tester visar stora mängder bekämpningsmedel i vanliga blomlökar – Natursidan. https://tinyurl.com/2jancmvx

Att skapa blomsterarrangemang

Utifrån ett samtal med florist Sara Friberg.

Innan vi börjar arrangera en bukett är det viktigt att känna till hur man på bästa sätt tar hand om blommorna för att de skall hålla längre.

Att hantera blommor

- Plocka in blommor från trädgården eller naturen på kvällen eller morgonen när det är svalare och mindre soligt.
- Snitta blomstjälkarna diagonalt med en vass och ren kniv. Den nya snittytan gör att blommorna lättare kan ta upp vatten.
- Byt vatten varannan dag och snitta samtidigt stjälkarna.
- Ta bort alla blad från de delar som skall vara under vatten, annars ruttnar vattnet lätt och blir brunt.
- Om det är möjligt så placera blommorna svalt under natten.
- Vid byte av bukett är det viktigt att du diskar vasen noga, gärna med såpa.

Låt fantasin flöda

För att blommorna och deras skönhet skall komma till sin rätt är det viktigt att det finns en harmoni mellan vas och blomsterarrangemanget. En tumregel är att vasen skall motsvara 1/3 av arrangemangets höjd medan blommorna utgör 2/3. När man sedan skapar med blomsterarrangemanget är det viktigaste att låta fantasin flöda.

Stommen

Stommen utgör själva grunden i ett blomsterarrangemang. Låt gärna stommen få variera med årstiderna och var i landet man befinner sig. Till stommen kan man använda sig av både odlade och vilda växter.

I blomsterarrangemanget låter vi stommen ge stadga och utfyllnad, vilket innebär att färre blommor behövs. Att arbeta med en vacker stomme är framför allt viktigt under vinterhalvåret då tillgången på färska blommor är begränsad.

Under våren kan man till stomme använda sig av kvistar från körsbärs- och äppelträd eller blåbärsris.

Under sommaren får de olika blommorna vara stöd för varandra med inslag av olika gräs och gräsvippor.

Sara Friberg och Tora Pålsson

Till hösten kan man ta tillvara de vackra höstlöven, nyponbeklädda rosenkvistar, benved eller varför inte ormhassel. Lite senare på säsongen kan man använda järnek, buxbom eller cypress.

Under vintern kan vi använda oss av olika vintergröna växter som gran, tall, murgröna och blåbärsris. Det kan även vara vackert med inslag av kala kvistar från lövträd, fruktträd och buskar.

Stommen anger formen för arrangemanget i vilket blommorna sticks ner efter hand.

När man skapar ett blomsterarrangemang får man pröva sig fram genom att variera och anpassa höjden och vidden på blommorna. Låt buketten gärna vara lite yvig, och gärna uttrycka en rörelse. Använd både stora och små blommor för att få buketten att leva. Arrangera buketten så att blommorna tittar ut mot församlingen. Att skapa ett blomsterarrangemang innebär ett skulpterande, att pröva sig fram och öva upp sin blick för balans och harmoni.

I den gröna stommen kan man vintertid sticka ner bär, nypon, amaryllis eller torkat. Låt det gröna stå i vatten och det torkade ovanför vattnet i en bukett med vintergrönt och torkat.

Årets olika tider – Blommor i säsong

Året om

Kvistar och grenar samt torkade blommor går att använda när som helst under året.

Torkad bolltistel, torkad jätteeternell, torkad rölleka, blandade prydnadsgräs, algrenar, murgröna, granris, eukalyptus och vädd (Florist Sara Friberg)

Senhöst och vinter – Advent, adventsfastan, jul och trettondagen

Under denna tid är tillgången på färska blommor begränsad och vi är hänvisade till arrangemang där stommen består av vintergröna grenar av träd och buskar, liksom kala kvistar.

Under adventsfastan kan man använda gran, tall, cypress, järnek, slånbär eller kornell i stommen.

Vackert i jultid är tall, som i större vaser kan kräva sällskap av till exempel några kala kvistar för att skapa höjd i arrangemanget. I ett sådant arrangemang kan man sticka in röda julstjärnor eller om man har torkade blommor.

Om man i församlingen har möjlighet att driva upp tulpaner eller köpa från någon ekologisk handelsträdgård, så kan dessa användas i blomsterarrangemangen. I en stomme av blåbärsris kan man sticka ner röda tulpaner.

Murgröna, silverhavre, olika sädesslag, amarant, jätteeternell, bolltistel och mattram (Florist Sara Friberg)

Fairtraderosor och kvistar

Amaryllis, eukalyptus och grönt

Torkad bolltistel, granris, sibirkornell, järnek, silverek, korallnypon, lärkkottar, torkad mattram och buxbom (Florist Sara Friberg)

Vårvinter och vår – Fastan, påsk och pingst

Under fastan bör man vara sparsam med blomsterarrangemang. Under denna tid kan man nöja sig med en eller två grova kvistar från ett gammalt äppelträd som altarblomma.

Andra stommar kan vara blåbärsris eller alkvistar.

På söndagarna under fastan kan man komplettera med en röd blomma, en Fairtrade ros eller en torkad röd blomma. Den röda färgen är kärlekens, martyrernas och Andens färg.

Fastan bryts av ett par söndagar som Midfastosöndagen med blommor i blandade färger och Jungfru Maria bebådelsedag.

Under vårvintern kan man passa på att driva fram kvistar av lövträd, vilkas knoppar skvallrar om att våren är nära.

Äppelkvist och röd julros

Slån och anemon

Palmsöndagen – Stilla veckan

Plocka in sälgkvistar i tid så att knopparna har brustit till Palmsöndagen.

Här i Norden har sälgkvistar fått ersätta de palmblad man hyllade Jesus med.

Vide och Magnolia

Påsklilja, grankvist och trollhassel

Påsk

Det finns framför allt en blomma som vi förknippar med påsk, nämligen påskliljan som med sin färg och form uttrycker påskens glädje.

Björkkvistar är kanske det man i första hand tänker på när det gäller stommar i påsktid, men även andra kvistar passar, såsom ormhassel eller körsbärskornell. Videkvistar är fina att sticka in här och där.

Varför inte ta in äppelkvistar eller kvistar från körsbär eller någon annan växt och låta dem gå i blom för att användas som stommar under påsktiden.

Pingst

Pingst är förknippat med Andens utgivande.

Enbart några få pingstliljor med nyutslaget björkris som stöd är vackert. Vill man ha rött med i arrangemanget, går det att lägga till några röda tulpaner som det oftast finns rikligt av i trädgården vid den här tiden.

Höstvädd, drakmynta, stjärnflocka, gräs och dahlia

Sommar och tidig höst – Trefaldighetstiden

Trefaldighetstiden är en tid av växt och mognad inom kyrkoåret. Under trefaldighetstiden

använder vi självklart de blommor, i alla tänkbara färger, som vi själva odlat i trädgården, plockat på ängen eller handlat hos någon blomsterbonde.

Under trefaldighetstiden får blommorna bilda stöd för varandra, men ibland kan lite hjälp behövas. Är blommorna veka, kan de få utmärkt stöd av till exempel grenaster och hjärtaster som under sommaren bjuder på vackra grenspetsar.

Ett måste i trädgården är den vackra pärlmalörten vars pärlliknande knoppar sitter som plymer längs de långa stjälkarna. Den kan verkligen ge luft och lätthet åt ett arrangemang. Andra växter som förhöjer ett arrangemang är stjärnflocka, pimpinell, blodtopp, kinesisk gräslök och vädd.

På Tacksägelsedagen tar vi in alla höstens färger genom höstlöv och olika blommor.

Blåklocka, studentnejlika, gräs och daggkåpa

Höstanemon, blodtopp, gräs och alunrot

Rosenskära, solros, glansmiskantus, frökapslar av vallmo, zinnia och risp

Hösten – Allhelgona och Domsöndagen

Under denna del av trefaldighetstiden kan man använda sig av funkia, blad av silverax, daggkåpa eller bergia som stomme. I en sådan stomme går det bra att sticka ner höstanemoner, silverax eller höstaster.

Prydnadskål, rölleka, trädgårdsmålla, eukalyptus, krysantemum, smällspirea och lagerhägg (Florist Sara Friberg)

Krysantemum, smällspirea, nypon, torkad tagetes, torkad solboll, vintergrön kaprifol, torkad celosia, torkad kolvhirs, lärkkottar, järnek och lagerhägg (Florist Sara Friberg)

Att odla sina egna altarblommor – En hållbar rörelse inom svenska kyrkan

Här berättar anställda från sju församlingar i olika delar av Sverige, hur de arbetar för att få hållbara och klimatsmarta blommor till altarbuketter.

Vi, Per Håkansson och Torrid Bengtsson, som intervjuat vaktmästare, husmor, miljösamordnare och verksamhetsledare är oerhört imponerade över deras engagemang, fantasi, kreativitet och inte minst stolthet att få fram hållbara blommor till altaret. För dem är det självklart att inte köpa in importerade snittblommor, odlade med konstgödning och bekämpningsmedel, och placera dem på altaret. Det vi mötte var ett engagemang att värna om klimatet och en omsorg om livet i skapelsen.

Trots att ingen av dessa anställda har inskrivet i sin arbetsbeskrivning att odla och sköta om blomsterodling, så har de själv hittat tid för detta arbete.

Vi menar dock, för att egenodlade blommor till altaret skall vara ett hållbart alternativ för församlingarna, är det helt nödvändigt att någon i församlingen får sig tilldelat denna arbetsuppgift genom att det blir inskrivet i en arbetsbeskrivning.

Vi gläder oss över att det finns kyrkoråd som beslutat att enbart placera närodlade blommor på altaret eller att investera i växthus för egenodlade blommor.

Kvistofta församling, Lunds stift

Anders Olofsson

Växtzon 1

Kvistofta församling är belägen utmed Öresund mellan Landskrona och Helsingborg.

I församlingen arbetar vaktmästare Anders Olofsson. Vi träffade honom en regnig höstdag i Bårslövs församlingshem. Anders är en av eldsjälarna inom församlingens arbete med miljö- och hållbarhetsfrågor.

Redan 2015 var Anders med om att anlägga en perennrabatt vid Kvistofta kyrkogård för odling av snittblommor till kyrkans altare. Han berättar med stolthet att de har varit självförsörjande med blommor under tiden april till oktober, när det gäller Kvistofta kyrka. På grund av tidsbrist och att ingen av vaktmästarna har haft ”skötsel av perennrabatt” inlagt i sina arbetsscheman försummades rabatten. Anders berättar att ett fel de gjorde när de anlade rabatten, var att plantera in daggkåpa och kattfot som efter hand tog över stora delar av planteringen. ”Nu har vi röjt upp och planterat om.”

De växter som nu får ta plats i perennrabatten skall vara kraftiga, stabila och blomma rikligt som till exempel: pioner, rosor, trädgårdsiris, monbretia, höstsilverax, kärleksört, löjtnantshjärta, röd solhatt, och gräs med vackra vippor som Miscantus sinensis, ”Ferner osten” eller gräs med vackra blad som Japanskt blodgräs, Imperata cylindrica ”Red baron”.

En annan blomma eller rättare sagt buske som har blivit en av Anders nya favoriter är hortensia, trädgårdshortensia eller vidjehortensia, de med stora och runda blomster. Han framhåller att fördelarna med hortensian är att den blommar rikligt under en längre period och är perfekt att torka.

Dahlior är en annan blomma som Anders föredrar. Han tycker att det är en oerhört tacksam blomma att ha i rabatten. ”Jovisst är det lite mer jobb med dahlior i och med att de måste grävas upp på hösten och sedan vinterförvaras frostfritt, helst i mörker, men arbetet är mödan värd”, menar han.

Lite stolt berättar Anders att de nu förbereder en ny perennrabatt framför kyrkan i Rydebäck, en mindre tätort i församlingen. Hit flyttar äldre personer till lägenhet efter att ha sålt sina hus. Många av dessa personer har haft trädgårdar och har stora kunskaper om trädgårdsskötsel. Anders hoppas att det bland dessa personer kan finnas några som skulle vara intresserade av att göra en insats, genom att sköta om kyrkans perennrabatt. Framöver ser han hur en liten arbetsgrupp av församlingsmedlemmar tar hand om perennrabatten och tar ansvar för söndagens blomsterdekoration till altaret.

Mitt i meningen stannar Anders upp och funderar vidare, ”jo, så är det, församlingen måste ta sitt ansvar, ge gruppen utbildning och ge någon anställd ansvar för gruppen, detta blir ju mer av ett diakonalt projekt.”

Anders Olofsson

Stomme av gran och järnek (Arrangemang av Anders Olofsson)

Anders är full av idéer och förslag kring altarblommor.

Han tycker det skulle vara både spännande och roligt att vända sig till församlingsmedlemmarna med förfrågan: ”Ni som har trädgårdar med perennrabatter, har ni blommor som ni skulle vilja dela med er av? – av dessa perenner gör vi sedan en blomsterrabatt”. ”Då skulle vi ju få en kyrkans egen perennrabatt”, menar Anders.

Nu har församlingen tagit beslut om att inte inhandla blommor som har odlats på ett icke hållbart sätt, med konstgödsel, en massa gifter och långa transporter. Församlingen kommer enbart att använda sig av närodlade eller egenodlade blommor under hela året. ”Detta är ett jättebra beslut och samtidigt utmanar ett sådant beslut vår kreativitet att forma vackra blomsterarrangemang, framför allt under vinterhalvåret. Under vinterhalvåret får vi använda oss av kvistar av sibirisk kornell eller trollhassel, torkade blommor, blåbärsris, tallgrenar eller annat material som finns i vår närhet.”, berättar Anders.

Hur gör församlingen med val av blommor och färger i relation till kyrkoåret? ”Vi bryr oss inte” är Anders spontana svar. ”För oss är det viktigare att blommorna kommer från vår egen odling, odlade med kärlek och att de är i säsong. Vi använder helt enkelt de blommor som just nu är tillgängliga”.

Anders vill betona att det krävs en viss utbildning för att odla perenner, att torka blommor och arrangera blomsteruppsättningar, framför allt för blomsterarrangemang under vinterhalvåret. Det Anders skulle vilja se framöver är att någon bland personalen hade ansvar för perennodlingen och även hade denna uppgift inlagd i sin tjänst.

2009

Tegneby församling, Orust pastorat, Göteborgs stift

Annica Larsson och *Gunilla Berntsson*

Växtzon 2

I Tegneby församling arbetar Gunilla Berntsson och Annica Larsson som vaktmästare.

Annica har jobbat i församlingen sedan 2017, är utbildad florist och har ett stort djur- och naturintresse. Gunilla började i församlingen 2020 och delar Annicas intresse.

Båda framhåller att de inom sina arbeten, har fått stor frihet från sin kyrkogårdschef att testa olika saker. Annica berättar att de bland annat har planterat alunrot i en ring runt de nyplanterade träden på kyrkogården, ett initiativ som har tagits emot positivt. ”Att få uppmuntran över det man gör sporrar en att gå vidare”, menar Annica.

Deras kyrkogårdschef ville få hjälp med förslag till en askgravlund som församlingen behövde. Annica skissade på en sådan och placerade den längs en mur som omgärdade kyrkogården. Nu har de förverkligat idén med askgravlund.

Längs hela muren växte vresrosor som de tog bort. En del av området gjordes om till askgravlund och resten blev en lasagne-rabatt.

Idag hämtar de snittblommor till kyrkornas altaruppsättning från båda dessa planteringar.

Annica menar att det för henne är en självklarhet att använda blommor som församlingen själv har drivit fram, ”altaret är ju på ett sätt blickfånget i kyrkorummet och då tycker jag att det är fint att blommorna som vi placerat på altaret har vuxit här, framodlade med kärlek.”

I ett fönster i deras redskapshus, har Annica och Gunilla hängt upp blommor till tork.

Att torka blommor har blivit deras senaste passion. Det är inte bara eterneller som man kan torka, framhåller Annica, utan många fler blommor. Bland annat har de försökt torka dahlior i kattsand.

Varken Annica eller Gunilla har inskriven tid i sina arbetsbeskrivningar för att sköta odlingen av snittblommor till altarblomsarrangemang. De gör detta av eget intresse. Båda tycker att det är viktigt och självklart att församlingen själv odlar sina blommor till altaret. ”God planering innebär att vi får luckor i våra arbetsscheman, tid som vi använder för att sköta om perennrabatterna”, säger Annica.

När det gäller favoriter bland perenner så vill Annica framhålla olika bladväxter som funkia och alunrot och olika gräs som fyller ut buketterna. De fungerar som stommar i en bukett. Och sedan gillar hon blommor som lockar fjärilar och bin, som exempelvis salvia och kantnepeta.

Annica Larsson och Gunilla Berntsson vid askgravplatsen

Lasagne-rabatten i kyrkogården, Tegneby församling

Annicas förslag på blommor att torka är: blodtopp, blåklint, hortensia, jätteeternell, limonium och stjärnflocka. Hon vill även framhålla att man bör plocka dem mitt på dagen, de skall vara så torra som möjligt. Häng dem upp och ned i ett utrymme där det är varmt och luftigt i cirka två veckor. Förvara därefter blommorna mörkt så att de inte bleknar.

För att få en klimatsmart bukett, när säsongen för färska snittblommor är över, använder Annica och Gunilla prydnadsgräs och olika fröställningar av exempelvis vallmo och solhatt som stomme och i den sticks ner torkade blommor.

Så här anlade Annica och Gunilla sin Lasagne-rabatt: De tog bort alla växter med rötter och en del jord, täckte sedan marken med kartong/tidningspapper och fyllde på med hästgödsel uppblandat med jord. Ovanpå detta la de ett lager med halm. Bädden fick sedan vila men matades under tiden med gräsklipp och hölls fuktig.

Stala församling, Orust pastorat, Göteborgs stift

Annika Lundin

Växtzon 2

Intill Stala kyrka har Annika Lundin placerat tre pallkragar där hon odlar snittblommor till altaret. I den ena har hon planterat perenner med bland annat solhatt, stäppsalvia och riddarsporre och i de andra pallkragarna ettåringar med bland annat zinnia och ringblomma.

Att ta till vara snittblommor som växer i pallkragarna eller plocka vilda blommor till altaret är hennes eget initiativ. Hon berättar lite stolt att denna sommar har hon enbart köpt blommor vid ett tillfälle till altaret.

Annika jobbar heltid som kyrkvaktmästare och har sedan lång tid tillbaka ett stort intresse för naturen och miljön. Efter en kurs på Helsjöns folkhögskola, ”Odlarglädje och Skapelsekärlek”, blev hon än mer övertygad om vikten av att de blommor man placerar på altaret är framodlade på ett hållbart sätt. Annika menar att det inte är rimligt att köpa blommor som transporterats långa sträckor och där de som jobbar med blomsterproduktionen många gånger lever under orättvisa arbetsförhållanden och bland kemikalier som i många fall leder till förgiftningsskador.

Vid ett tillfälle bjöd församlingsrådet in Annika för ett samtal kring kyrkans grönytor och dess skötsel. Hon tog då tillfället i akt och informerade om betydelsen av biologisk mångfald på alla kyrkans grönytor och vikten av att det skall blomma lite mer på kyrkogårdarna. De flesta i församlingsrådet var positiva. Sagt och gjort så slutade Annika med att klippa visa grönytor som fick gå i blom och fick därmed en hel äng med prästkragar intill kyrkan.

Framöver önskar Annika ett tunneltält för att kunna förlänga säsongen och odla snittblommor till kyrkornas altare fram över jul och nyår.

En annan önskan som Annika har är att den tid som åtgår till att sköta om och odla blommor skulle få lov att ingå som en del i hennes arbetsbeskrivning. ”Då skulle jag även kunna ha en odlingsgrupp som en studiecirkel i församlingen”, säger Annika.

Annikas favoriter bland perenner är: riddarsporre, stäppsalvia och solhatt och bland annueller (ettåringar); zinnia och ringblomma.

Annika Lundin vid kyrkans pallkragar

Kinds pastorat, Göteborgs stift

Therese Söderlind

Växtzon 4

Intill Länghems kyrka har en grupp ideella, med samordning och stöd av personal, anlagt en blomsteråker som har blommat hela sommaren till glädje för bin, humlor, fjärilar och människor. Ängen blommar i rött, gult och blått med blåklint, gullkrage, klätt och kornvallmo. På andra sidan blomsteråkern, sett ifrån kyrkan, ligger Mötesplats prästgården. Prästgården är omgiven av stora träd och mellan träden har man anlagt olika perennrabatter, byggt odlingslådor där man odlar kryddor, bladgrönsaker och ätbara blommor. Här finns en keramikverkstad och smedja, ett litet hus för meditation och samtal, en paviljong som ett par pensionerade snickare har byggt och ett mindre hus för barn att leka i.

Här träffar vi Therese Söderlind som stolt berättar om all den verksamhet som sker på Mötesplats prästgården. Therese är anställd för att leda verksamheten som är knuten till prästgården. Uppdraget de fått från kyrkorådet är att ge rum för möten mellan människor, inom människor och möjlighet att växa i tro. Arbetet på prästgården har funnits sedan 2005 men fick en nystart 2017 då det organisatoriska ansvaret flyttades över till pastoratet.

Efter att Therese gått kursen, ”Odlarglädje och Skapelsekärlek”, på Helsjöns folkhögskola, fick hon i uppdrag av kyrkoherden att skissa på hur man skulle kunna omsätta det som framkommit ur kursen till Mötesplats prästgården. ”Jag tror att dåvarande kyrkoherden anade att här kring prästgården med stora gröna ytor och träd fanns utvecklingsmöjligheter”, berättar Therese. Hon inledde arbetet med en idégenerering och förankring i församlingarna, vilket resulterade i att arbetet på prästgården skulle delas upp i fyra delar.

- Odling till husbehov. På prästgården finns ett café som har öppet några dagar i veckan. Allt som serveras på cafét tillverkas och bakas där. I trädgården odlas kryddor och ätbara blommor och växter till cafét. De olika planteringarna försörjer huset med blommor till utsmyckning.
- Att skapa rum för pastoratets olika verksamheter som finns på prästgården. På Mötesplats prästgården finns olika verksamheter, allt från studiecirklar, samtalsgrupper, föreläsningar, meditationsgrupper till praktiska verksamheter som exempelvis att lära sig smida eller arbeta i keramikverkstaden.
- En plats för kurser och olika utbildningar. Här har vi olika former av grön utbildning som trädgårdskurser och utbildning i biologisk mångfald som knyter an till församlingarnas övriga arbete.
- En plats för en värdig arbetsträning, rehabilitering och sysselsättning för 2–3 personer. Vi skall kunna ta emot människor som befinner sig långt från arbetsmarknaden och behöver en trygg plats för praktik, arbetsträning och återhämtning.
- På Mötesplats Prästgården jobbar 6 anställda och cirka 25 volontärer. Therese berättar att ett flertal förtroendevalda i pastoratet har ett stort engagemang i verksamheten och jobbar som volontärer, vilket har varit av stor betydelse.

Perennrabatten vid Prästgården, Therese Söderlind och Torrid Bengtsson

”Allt som sker på Mötesplats prästgården har en medlemsvårdande inriktning som handlar om tro, växande, förundran och andlighet”, framhåller Therese.

”Våra odlingar av blommor är i första hand inte inriktade mot att odla för altarblommor, men kan såklart användas även till det ändamålet. Vi har däremot haft utbildningstillfälle för pastoratets vaktmästare och inspirerat dem att hitta hållbara lösningar när det gäller altarblommor”, berättar Therese.

I pastoratet finns många församlingsmedlemmar som har trädgårdar och odlar blommor. Det fattas inte blommor. Hennes fråga blir: ”Hur skapar vi en medvetenhet och stolthet hos församlingsmedlemmar och anställda av att placera egenodlade blommor på altaret?”

Blomsteråker intill Länghems kyrka

Frösö Sunne Nordeö församling. Härnösand stift

Annica Didriksson

Växtzon 6

Annica Didriksson är vaktmästare i församlingen sedan 2013.

Hon har alltid varit naturintresserad, som ung var hon medlem i Fältbiologerna och senare i Naturskyddsföreningen. Hennes intresse för natur och växter var anledning till att hon utbildade sig till trädgårdsmästare, kunskaper som hon idag har nytta av i sitt arbete som vaktmästare.

Annica har sedan hon började sitt jobb i församlingen plockat blommor, som funnits i församlingens odlingar på kyrkogården, till altarbuketter.

I början på 2020-talet väcktes i församlingen en fråga kring kostnaden för altarblommor.

I det sammanhanget föreslog Annica för sin chef att församlingen skulle bygga ett växthus, för att förlänga säsongen med snittblommor. Annica menade att om de byggde ett växthus skulle de vara självförsörjande med blommor till altaret året om. Något som föll i god jord hos kyrkorådet. Hösten 2022 stod deras växthus färdigt och togs i bruk året därpå.

För Annica har detta med altarablommor inte i första hand handlat om ekonomi utan om klimatet. Hon har ingen lust med att bidra till en negativ klimatpåverkan genom att köpa snittblommor som är framodlade på ett sätt som är skadligt för både klimatet och människors hälsa.

Annica frösår sina snittblommor under senvintern och tidigt på våren. I församlingen finns ett gammalt stall, där hon har ett isolerat rum med växtbelysning. Här driver hon upp sina plantor.

I mars/april flyttar hon plantorna till växthuset för att sedan flytta ut dem på friland.

Vissa frön sås redan i februari/mars medan andra i april/maj beroende på hur lång tid frön behöver för att gro.

På hösten, innan frosten, tar hon upp plantorna och sätter dem krukor och placerar dem i växthuset. I växthuset kan hon sedan plocka blommor fram till en bit in i december.

Växthuset är på 24,9 kvm och är rejält isolerat och håller därmed värmen bra. Hon har en värmefläkt i växthuset som frostvakt.

En av Annicas favoriter är dahlior. De får stå ute till september, innan frosten kommer, sedan tar hon in dem i växthuset. Därinne blommar de sedan rikligt under oktober och november.

Annica berättar att församlingsmedlemmar allt som oftast ger uttryck för hur imponerade de är över alla blommor som finns i växthuset i mitten av november. Och det är faktiskt en hel del: dahlior, lejongap, sommaraster, sommarnejlika, amaranter, hirs, flox, prydnadskål, tandpetarsilja.

Planteringsbäddar vid växthuset (Foto: Frösö Sunne Nordeö församling)

Apropå ekonomin så hade församlingen år 2020, enligt Annica, utlägg på 121.350 kr för altarblommor och andra blomsterarrangemang. I år, fram till november, ligger inköpen av snittblommor på 7.967 kr.

Under vinterhalvåret använder Annica stommar av granris eller tall och i dem sticker hon sedan in tulpaner. ”Som vinterbukett är bara granris och tulpaner jättefint”, tycker Annica, ”och så kan man i en sådan bukett stoppa in några kvistar.”

”I år har jag köpt några buskar rödbladig smällspirea och hortensia. Grenar från dessa buskar kommer jag framöver att använda i stommar. Jag driver även upp kvistar av måbär, syren och sälg under vintern för att få färska gröna stommar i buketterna under våren samt videkissar till påsk ifall de inte hunnit slå ut av sig självt. Vid drivning av kvistar krävs att man sprayar dem ofta med vatten så att de inte torkar i den torra luften som är under vintern.”

Annica berättar att hon vill vara självförsörjande på både tulpaner och påskliljor.

Tulpanlökarna sätts på hösten i krukor eller i trådbackar och får först stå utomhus eller i ouppvärmt utrymme, helst en tid under minusgrader. De flyttas sen in i planteringsrummet. Där får de stå tills de börjar gro. När det gäller påskliljorna gräver hon på hösten upp de jordslagna lökarna som planterats på våren, och placerar dem i krukor. De får sedan stå i ett ouppvärmt förråd och tas in i värmen en tid före påsk.

Annica är stolt över att de lyckats med att odla de blommor som församlingens kyrkor behöver. För att kunna göra detta följer de inte slaviskt de förslag på blommor och färger som kyrkoalmanackan/dagboken föreslår. ”Det viktigast för oss är att ta tillvara blommorna vi själva odlar eller plockar i naturen”.

Annica frösår följande annueller: sommaraster, lejongap, nejlikor, trädgårdsmattram, zinnia, prydnadskål, flox, lövkoja, blodamarant, jungfruhirs, tandpetarsilja, sommarslöja. De olika fröna sås efter speciellt såschema beroende på utvecklingstid. De sås även i omgångar för att förlänga blomningstiden. De flesta sorter sås med soilblockers, ett odlingsverktyg som gör att man kan odla många plantor på liten yta och i många fall gör att man slipper omskolning av plantor. Frösorterna är valda så att de skall finnas blommor från tidig vår till sen höst.

Blommor som gladiolus och dahlior måste vinterförvaras och planteras ut när risken för frost är över.

Annica berättar att de inte har några perenner i snittblomsrabatterna runt växthuset, där finns bara annueller och någon bienn. Perennerna finns i rabatter på kyrkogården samt på askgravplatser och på minneslunden. Det finns även perennrabatter på olika ställen utanför kyrkogården. Från dessa rabatter plockar de blommor till olika blomsterarrangemang. Ängsblommorna från ängsmarkerna utanför kyrkogården kompletterar och berikar deras snittblomsbuketter.

Odlingarna kring växthuset (Foto: Frösö Sunne Nordeö församling)

Växthus i vinterskrud (Foto: Frösö Sunne Nordeö församling)

Kalix församling, Luleå stift

Anneli Hellman, kyrkogårdsarbetare/vaktmästare

Sara Lundblom, kyrkogårdsarbetare/vaktmästare

Helén Hedlund, husmor

Växtzon 6

I ett samtal med Anneli Hellman, Sara Lundblom och Helén Hedlund berättar de att församlingen började odla blommor till altaruppsättningar år 2023.

De odlar i pallkragar och därutöver har de ett väl tilltaget växthus på 24 kvm.

I ett av husen på kyrkogården finns ett rum med värme och växtbelysning. Där frösår de annuellerna i januari/februari och driver sedan upp plantorna i växthuset när det har blivit lite varmare. När tjälen har gått ur jorden planteras sommarblommorna i pallkragar.

I växthuset driver de även upp plantor till de olika vårdgravarna som församlingen sköter om.

Från sina odlingar kan de plocka blommor under juli och augusti.

De har även börjat experimentera med att torka blommor som de använder i olika blomsterarrangemang i församlingshemmen.

Annueller som de har odlat är: lejongap, gilia, solboll, astrar, zinnia, solros och jätteverbena.

Deras favoritblomma är lejongap som de menar är lättodlad och finns i många färger.

De använder även kvistar från rönnspirea.

Under hela sommaren plockar de bland annat rödklöver och prästkrage som komplement till sina odlade blommor.

Bildtext: Solros (Foto: Hörnefors församling)

Blomsterbönder

Tora Pålsson, Snittblomsodlare

Nyåkra köksträdgård, Nyåkra Hörby

Mitt ute på landsbygden, öster om Hörby, i ett hus omgivet av idel åkermark, bor och arbetar Tora Pålsson. Intill bostadshuset finns fält av snittblommor och tre tunnelväxthus.

När vi träder in i ett av tunnelväxthusen möts vi av en fantastisk färgprakt av fjärilar och zinniablommor i olika färgnyanser. Utanför tunneln finns det rader av dahlior, prydnadskål, amarant, eukalyptus och nyplanterad klint.

Tora har jobbat i trädgårdsbranschen i över 20 år. Många gånger under denna tid har hon reflekterat och förundrats över att vi här i Sverige inte odlar snittblommor.

När Tora gick på Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp för att utbilda sig till trädgårdsingenjör upptäckte hon att det inom utbildningen inte fanns några kurser kring att odla snittblommor. När Tora, i slutet av utbildningen, skulle skriva sitt examensarbete föll det sig naturligt att detta arbete skulle handla om en undersökande studie kring snittblomsodlingen i Sverige, ”Svenska frilandsodlade snittblommor – en värdig konkurrent till import?” (Kandidatuppstats, Alnarp 2012, Tora Pålsson).

I uppsatsen konstaterade Tora att det vid denna tid enbart fanns några personer som odlade snittblommor i Sverige och då främst till torgförsäljning. Det fanns ingen i Sverige som odlade snittblommor i större skala för försäljning. Däremot framhöll Tora i sitt arbete att det fanns goda möjligheter för lokal produktion av snittblommor och hon rekommenderade bland annat tunnelodling för att förlänga säsongen och öka odlingssäkerheten.

Toras examensarbete betraktades som ett nytänkande och uppmärksammades senare av de som höll på att starta upp föreningen Snittblomsodlare i Sverige. Det var mycket tack vare gemenskapen i föreningen som Tora tog steget att helhjärtat satsa på snittblomsodling för försäljning. 2019 satte Tora igång på heltid med odling och försäljning av snittblommor.

Tora berättar att ända fram till 1970-talet odlades snittblommor i Sverige och då framför allt i växthus. Hon menar att den stora skillnaden med dagens snittblomsodling är att den följer säsongen och använder ingen konstgödsel eller kemiska bekämpningsmedel.

Idag har Tora en odlingsyta på c:a 1.500 kvm där hon odlar snittblommor.

När vi besöker henne i oktober håller Tora på att plantera ut klint och riddarsporre så att de hinner blomma i maj – juni. Digitalis och lejongap driver hon upp i tunnelväxthus.

Torrid Bengtsson och Tora Pålsson bland dahlior

Tora framhåller vikten av att planera, genom att så frö vid rätt tidpunkt och sedan omskola plantorna så att man får flera olika sorters blommor att erbjuda kunderna före midsommar. För Tora är det under maj och juni som efterfrågan på snittblommor är som störst.

Tora berättar att en av de stora utmaningarna är att marknadsföra sig för att få avsättning för blommorna man odlar. Hon betonar betydelsen av det goda samarbetet hon har med två andra blomsterodlare öster om Hörby, Frida Bäcklund, Fristadens Trädgård och Lisbeth Helgesson, madame Orange. Tora berättar att de planerar sina odlingar tillsammans, kommer överens om vem som odlar vad. Detta innebär att de får ett större utbud och kan erbjuda sina kunder flera olika sorters snittblommor.

”Nu har vi en webbshop”, berättar Tora stolt och fortsätter med att beskriva hur den fungerar.

”På webbshopen lägger vi ut vilka blommor, sorter och mängd, som just nu finns till försäljning. Florister och blomsteraffärer kan sedan gå in på webbshopen och beställa vilka blommor de vill ha. Två dagar i veckan, tisdag och torsdag, distribuerar vi ut våra blommor till våra beställare som finns på sex olika platser i mellersta Skåne.”

Den senaste investeringen som Tora gjort är ett kylrum i ett av uthusen. ”Vi måste kunna förvara våra blommor och blomsterdekorationer på ett hållbart sätt”, framhåller hon.

”Det är en utmaning att vara blomsterbonde”, tycker Tora, ”därför att vi måste ha ett utbud av olika sorters blommor som är intressant för butikerna.”

Toras favoriter under våren är ranunkel och anemoner och före midsommar vill hon få fram så mycket lejongap, som det bara är möjligt, i olika färgnyanser.

Dahlior är en annan av hennes favoriter under sommaren och andra är amarant och krysantemum. Till hösten blir det prydnadskål, trädgårdsmålla och eukalyptus.

Tora Pålssons odling. Solros, lejongap, amarant och tagetes

Snittblomsodlare i Sverige

I modern tid har snittblomsodling i Sverige i stort sett helt försvunnit och ersatts av importerade snittblommor. Som ett alternativ till denna konventionella miljöbelastande blomsterindustri har det växt fram en internationell gräsrotsrörelse, ”the slow flowers-rörelsen”.

Inom ”the slow flowers-rörelsen” vill man att snittblommorna skall vara närodlade med ett miljövänligt produktionsätt utan gifter och konstgödsel och att blommorna odlas i säsong.

De första blomsterbönderna i Sverige startade 2016, där Velobloom utanför Nyköping var en av pionjärerna. Under de senaste åren har nystartade snittblomodlare ökat explosionsartat. Föreningen snittblomsodlare grundades 2020 och har idag 179 medlemmar.

Idag går det att på många platser i Sverige handla närodlade och hållbara snittblommor att njuta av med gott samvete.

Att göra i församlingen om man inte har möjlighet att odla själv.

- Kontrollera om det finns någon blomsterbonde i din närhet.
- Handla om det är möjligt direkt av någon odlare.
- Prata med din blomsteraffär och tipsa dem om att det finns en blomsterbonde i närheten där butiken kan beställa blommor som du gärna vill handla.
- Fråga i din blomsteraffär om de har miljömärkta blommor.

www.snittblomsodlare.se här hittar du alla snittblomsodlare i Sverige.

Litteratur

Lisa Ising och Lena Koller. Blomsterbönder. 25 slow flowers-odlare. Natur och kultur.

Miljömärkning av importerade snittblommor

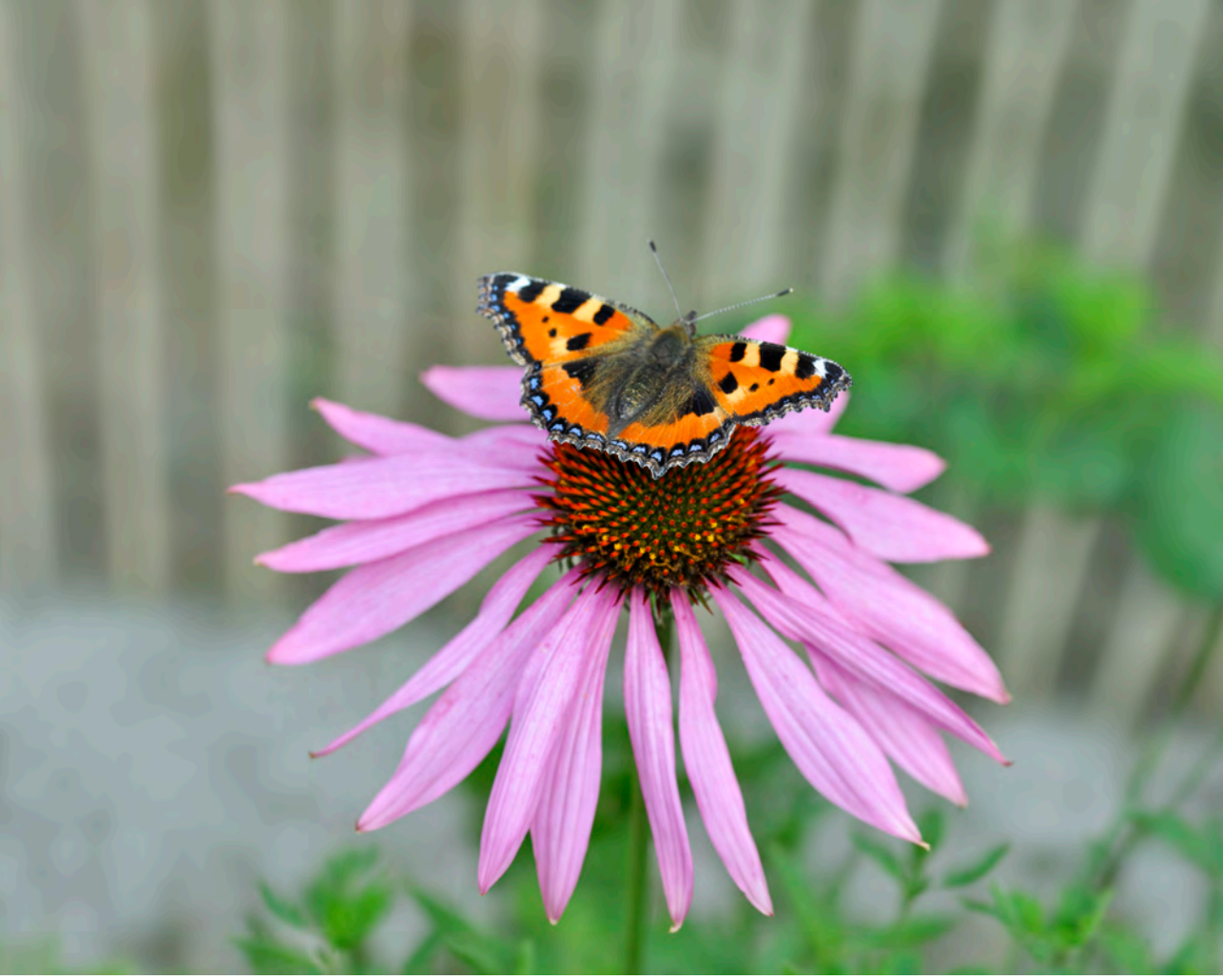
Miljömärkningar för importerade snittblommor och krukväxter är viktiga för att säkerställa att dessa blommor är odlade på ett hållbarare och miljövänligare sätt. Märkningarna som används fokuserar på olika aspekter som sociala faktorer och goda arbetsförhållanden, kemikalieanvändning, utsläpp och vatten. Det är viktigt att vi konsumenter ställer frågor till blomsterhandlare och återförsäljare om de säljer miljömärkta blommor och varifrån blommorna kommer. Ur hållbarhetssynpunkt bör man som konsument välja snittblommor märkta med exempelvis Fairtrade, Krav eller ekologiskt odlade blommor samt stötta svenska blomsterbönder. Då minskar risken för att de haft stor påverkan på miljön. Det är bara Fairtrade-märkningen som är synlig för konsumenterna.

Här är några märkningar ni kan fråga efter:

- EU-ekologisk – innebär att blommorna odlats enligt ekologiska principer, alltså utan konstgödsel eller naturfrämmande bekämpningsmedel.
- Fairtrade – en internationell certifiering främst inriktad mot bättre arbetsvillkor och levnadsförhållanden för arbetare i utvecklingsländer. Fairtrade bekämpar barnarbete och främjar fackligt engagemang och kollektivförhandlingar. Certifierade odlare förbinder sig också att minska användningen av kemiska bekämpningsmedel och konstgödning.

Tre andra vanligt förekommande märkningar som florister kommer i kontakt med och som det är bra att känna till är:

- Florverde – en oberoende och globalt erkänd standard för blom- och prydnadsväxtsektorn, som säkerställer ansvarsfulla produktionsmetoder genom ett omfattande fokus på miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet. Den utvärderar gårdar baserat på faktorer som arbetstagares rättigheter, hälsa och säkerhet, miljöskydd, bevarande av biologisk mångfald och effektiv resursanvändning.
- Kenya Flower Council (KFC), numera känd som Flowers and Ornamentals Sustainability Standars (FOSS) – en omfattande certifiering för odlare av snittblommor och prydnadsväxter i Kenya. Den främjar ansvarsfull vattenanvändning och minimering av miljöpåverkan.
- MPS (milieu programma sierteelt) – en internationell hållbarhetsmärkning som kräver att odlingen uppfyller vissa krav kring växtskyddsmedel, gödning, bevattning, energi och sociala frågor.

Förslag på blommor att torka

- Blodtopp
- Blåklint
- Hortensia
- Kärleksört
- Pioner
- Stjärnflocka
- Amarant

Tips på perenner och annueller för församlingarna att odla

Perenner

- Montbretia, Montbretia crocosmia
- Trädgårdsiris, Iris Germanica
- Höstsilverax, Actaea simplex
- Kärleksört, Hylotelephium telephium
- Löjtnanshjärta, Lamprocapnos spectabilis ”Alba”
- Röd solhatt, Echinacea purpurea ”Magnus”
- Röllika, Achillea millefolium
- Stjärnflocka, Astrantia major
- Blodtopp, Sanguisorba officinalis
- Höstaster, Symphyotrichum novi-belgii
- Romersk riddarsporre, Consolida ajacis
- Höstanemon, Anemona hupehensis
- Flox, Phlox maculata ”Omega”
- Rosor
- Pioner

Gräs av olika slag:

- Miscanthus
- Red Baron
- Jungfru hirs Panicum virgatum

Perenner att använda i stomme

- Hosta
- Daggkåpa
- Ormbunke

Annuellller

- Solbrud, Helenium
- Solros, ”Buttercream”
- Minisolros, ”Italien white” Helianthus annuus
- Tandpetarsilja, Ammi visnaga
- Zinnia ”Elegans” eller Zinnia ”Old Scabiosa”
- Sommarrudbeckia, Rudbeckia hirta
- Lejongap, Antirrhinum majus
- Några olika sorter av lejongap; ”Rocket Red” och ”Chantilly”.
- Ringblomma, Calendula officinalis
- Några olika sorter av ringblomma; ”Pacific Beauty” och ”Indian Prince”
- Rosenskära, Cosmos bipinnatus
- Amarant, Amaranthus caudatus ”Oeschberg”
- Blomstermorot, Daucus carota
- Blåklint, Centaurea cyanus
- Eukalyptus, Eucalyptus gunnii
- Jätteverbena, Verbena bonariensis
- Hirs, prydnadsgräs, Panicum elegans
- Höstvädd, Scabiosa caucasica
- Sommaraster, Callistephus chinensis

Andra blommor och växter att odla

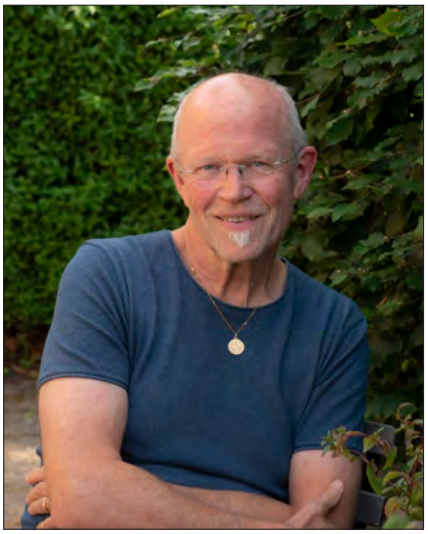
- Dahlior
- Vidjehortensia ”Annabelle”
- Trädgårdshortensia, ”The Bride”
- Kirgislök, Allium aflatunense

Silverax med fjäril

Torrid Bengtsson är biolog och har tidigare tjänstgjort som stiftskonsulent i Lunds stift, där hon ansvarade för frågor som rör miljö, energi och hållbar utveckling. Under hela sin karriär har hon haft ett djupt och bestående intresse för naturen, med särskild inriktning på bevarandeinsatser och arter i riskzonen. Detta engagemang för djur- och naturfrågor har varit en central drivkraft i hennes professionella gärning och påverkar såväl hennes praktiska arbete som hennes pedagogiska insatser och publikationer. Hon är medförfattare till *Fröet, vår framtid*, (1996) och *Ett solidariskt altarbord* (2012). Sedan 2017 är hon miljödiplomerare i Lunds stift.

Per Håkansson tjänstgjorde som kyrkoherde i Kirsebergs församling i Malmö under åren 1996–2014, en tid då han kombinerade pastoral omsorg med aktivt lokalt engagemang i församlings- och samhällsfrågor. Under sin tid som kyrkoherde arbetade han med att utveckla församlingens verksamheter, främja diakonalt arbete och stödja initiativ som syftade till ökad gemenskap och socialt ansvarstagande. Parallellt med sina kyrkliga uppgifter har han också varit verksam som miljösamordnare i Lunds stift, där han arbetat för att integrera miljö- och hållbarhetsfrågor i kyrkans verksamhet och stödja församlingar i praktiskt miljöarbete. Sedan 2016 är Per Håkansson miljödiplomerare i Lunds stift. Författarskapet utgör en central del av Håkanssons verksamhet. Som ensamförfattare har han utgett *Livets träd* (1991), samt trilogin *Kärlek* (2005), *Hopp* (2007) och *Tro* (2013). Han är medförfattare till böckerna *Jorden är Herrens* (1982), *Det trotsiga hoppet* (1983), *Och Gud såg att det var gott* (1986), *Upptäck Guds skapelse* (1986), *Fröet, vår framtid* (1996), *Oväntad glänta* (2006), *Ett solidariskt altarbord* (2012), *En guide till ett hållbart bröllop* (2014), *Återhämtning* (2018), *Mer än en blomma* (2022), *Hundra år med Rostorps trädgårdar* (2022) och *Uppbrott* (2023).

I en tid av ohållbar utveckling, med rovdrift på
våra naturresurser, med ökande koldioxidutsläpp,
orättvisor och naturkatastrofer, har vi att värna om
gemenskapen med allt levande, vårda livet
och skönheten i skapelsen och låta lovsången
till livet i alla dess former få genomsyra våra liv.

Per Håkansson

Svenska kyrkan